

Een op de conclusies gerichte Nederlandse samenvatting van:

The unity of the capitalist economy and state
a systematic-dialectical exposition of the capitalist system

*Geert Reuten**

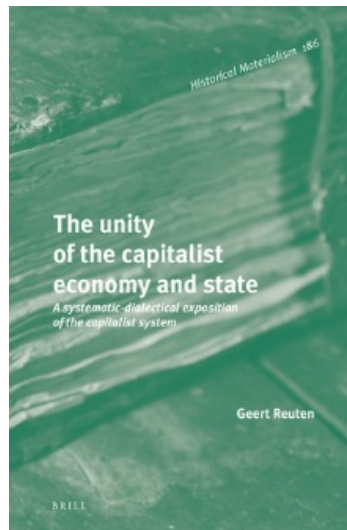
Brill, Leiden/Boston 2019

(625 pages; 750 pages with back matter, including a glossary on pp. 676-692)

free online version: <https://brill.com/view/title/38778>

De twee-eenheid van de kapitalistische economie en staat
een systematisch-dialectisch exposé van het kapitalistisch systeem

Dit boek geeft een systematisch exposé van het kapitalistisch systeem; het laat zien hoe de kapitalistische economie en de kapitalistische staat een onlosmakelijke eenheid vormen.

* Universiteit van Amsterdam, School of Economics. email: reuten@uva.nl; web: <http://reuten.eu> .

De samenvatting is gericht op de conclusies, en bevat beperkte argumenten daarvoor.

Voor deze samenvatting claimt de auteur geen rechten. Zij is beschikbaar voor gehele of gedeeltelijke al dan niet letterlijke overname. Verwijzing naar de Engelse titel wordt op prijs gesteld. [11 feb 2019]

Inhoud

Onderwerp, oogmerk en methode	1
Het begin van de systematiek	3
<i>Deel Een. De kapitalistische economie</i>	<i>3</i>
Hfd.1. Productiewijze van het kapitalisme: productie van monetaire waarde en toe-eigening van integrale winst door bedrijven	3
Hfd.2. Kapitaaltoename: kapitaalaccumulatie.....	4
Hfd.3. Financiering van bedrijven.....	5
Hfd.4. Markt-interactie tussen bedrijven: concurrentie, kartels en monopolisering	6
Hfd.5. Conjunctuurcycli: de cyclische over-accumulatie en vernietiging van kapitaal	6
<i>Deel Twee. De kapitalistische staat</i>	<i>7</i>
Hfd.6. Door de staat verleende economische rechten: de kapitalistische staat	7
<i>Empirische informatie: de ‘OECD-21’</i>	<i>9</i>
Hfd.7. Staatsbevordering van kapitaalaccumulatie	9
Hfd.8. Staatsuitgaven en de financiering ervan.....	11
Hfd.9. Staats-verordening van concurrentie	12
Hfd.10. De reikwijdte van de kapitalistische staat	13
<i>Deel Drie. Het internationale kapitalistisch systeem</i>	<i>16</i>
Hfd.11. De internationale samenhang van het kapitalistisch systeem.....	16
Algemene conclusies: krachtig systeem, doch met kwetsbaarheden	17

Onderwerp, oogmerk en methode

Onderwerp en oogmerk

Dit boek laat zien welke instituties en processen onontbeerlijk zijn voor het voortbestaan van het kapitalisme.

Onder kapitalisme versta ik ‘volgroeid’ kapitalisme. Dit ontstaat wanneer niet slechts de handel maar ook de productieprocessen gedomineerd worden door de gelddimensie en winst. Engeland en Frankrijk zijn rond 1800 de bakermat van dit kapitalisme. Veel langvooraanstaande kapitalistische landen maakten de transitie in de tweede helft van de 19^e eeuw. Het boek behandelt echter niet de geschiedenis van het kapitalisme, maar de systematiek ervan – waar of wanneer het zich ook voordoet.²

Onderwerp en methode

Het ontleden van deze systematiek vergt een systematische methode die ik grotendeels ontleen aan Hegel en Marx, maar met accenten die eigen zijn aan het genoemde onderwerp van dit boek.³

Ik laat zien dat een kapitalistische economie onontkoombaar een kapitalistische staat vergt: beide vormen een onlosmakelijke eenheid, en zodanig vormen ze een samenhangend systeem – weergegeven in de titel van het boek.⁴

Het exposé van dit systeem valt samen met het exposé van de genoemde instituties en processen: de vereisten voor het voortbestaan ervan.⁵ De hoofdstukgewijze systematische ordening is zo dat de meest essentiële en tegelijk de meest omvattende systeemvereisten voorop staan. (Zo behandelt hoofdstuk 1 de kapitalistische productie – iedere maatschappijvorm vergt productie – beginnend met de dimensies van die productie.) Daarop volgen de noodzakelijke systematische condities van het geponeerde.

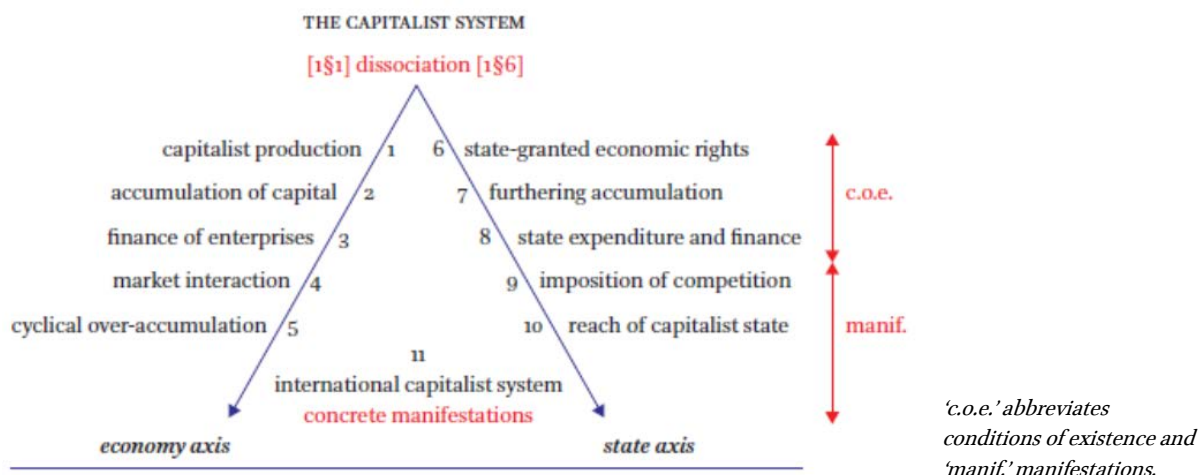
Die noodzakelijke condities doorlopen een tweevoudige systematiek, die te verwoorden is aan de hand van het volgende schema van de hoofdstukopbouw van het boek (de hoofdstuknummers staan binnen de piramide).

² Een korte Appendix aan het einde van de ‘General Introduction’ bespreekt het onderscheid tussen ‘systematische dialectiek’ en ‘historische dialectiek’ (aldaar blz.21-22).

³ Zie verder de General Introduction, blz. 8-9 en de Methodologische Appendix, blz. 601-625.

⁴ De termen ‘noodzakelijk’, ‘onontkoombaar’, ‘vereist’ en ‘onontbeerlijk’ gebruik ik als synoniemen.

⁵ De term ‘exposition’ uit de Engelse ondertitel heeft de betekenis van ‘uiteenzetting’ en ‘vertoog’, maar ook van ‘expositie’ in de zin van letterlijk laten zien (de auteur is dan de exposant). Het boek beoogt beide betekenissen. In de vertaling ‘exposé’ is in het hedendaags Nederlands de laatste betekenis niet of minder expliciet.

De hoofdstukken 1-5 geven een gelaagde uiteenzetting van de kapitalistische economie: eerst de noodzakelijke condities (hfd.1-3) en vervolgens de noodzakelijke manifestaties (hfd.4-5). Hetzelfde geldt voor de kapitalistische staat in de hoofdstukken 6-10 (onderscheidenlijk hfd.6-8 en 9-10).

Het boek is in deze volgorde te lezen. Maar hoofdstuk 6 geeft eveneens de condities voor het in hoofdstuk 1 geponeerde. Zo ook hoofdstuk 7 voor hoofdstuk 2, enzovoorts. Het boek is zo geschreven dat de lezer het ook in deze zigzag volgorde kan lezen [1;6], [2;7] enzovoorts.⁶

Ten slotte benadruk ik hier dat het exposé van de voor het kapitalisme noodzakelijke instituties en processen impliceert dat ik abstraheer van hetgeen voor het kapitalisme ‘contingent’ is, d.w.z. niet-noodzakelijk, maar zich niettemin voordoet. Ik noem vreselijkheden zoals oorlog of ras- en seksediscriminatie. Niet-behandelde onderwerpen zijn bij implicatie contingent.⁷

Methodie: systematische dialectiek en synthese

Het grote voordeel van een systematisch-dialectische methode is het synthetisch vermogen ervan. Synthese is gebaseerd op partiële analyses, maar niet moeiteloos. Veel van de hedendaagse wetenschap – niet in het minst de economische – blijft steken in partiële analyse en wel zo dat de samenhang van uiteenlopende analyses uit het oog raakt. Synthese detecteert ook ‘analytische gaten’, dat wil zeggen, componenten van de werkelijkheid die door analytische veronderstellingen duister of ondergeschoven blijven.

Omdat deze samenvatting conclusie-gericht is, is het synthetisch gehalte hier minder expliciet.

Bestudeerde object: krachtig, maar ook zwaktes

Het boek onthoudt zich van morele of ethische oordelen over het kapitalisme – die oordelen laat ik aan de lezer over (uiteraard heb ik zelf ook oordelen, maar die zijn in het kader van dit boek niet interessant; ik meet mij slechts de rol aan van de exposant).

⁶ De ‘General summary and conclusions’ (blz.575-595) hanteert deze zigzag volgorde.

⁷ Zie in de Glossary het lemma “contingent/contingency” (blz. 680) voor een meer precieze formulering. Zie ook Explication 11§1-a (blz. 529).

Vooraf in de hoofdstukken 1-3 en 6-8 blijkt hoe krachtig het kapitalistisch systeem in z'n samenhangen is – niet verwonderlijk voor een systeem dat 200 jaar doorstaan heeft.⁸ In latere hoofdstukken zien we ook een aantal zwaktes, waarmee niet gezegd is dat die onoverkomelijk zijn. Niettemin eindigen de laatste twee hoofdstukken (10 en 11) met vier kwetsbaarheden die op middellange termijn mogelijk niet overkomelijk zijn.

Verwijzingen in deze samenvatting

De Engelse boektekst is per hoofdstuk ingedeeld in 'Divisions' die ik in de Nederlandse tekst 'onderdelen' noem.⁹ Soms verwijs ik als volgt naar de Engelse tekst: 1D1 voor hfd.1 Division 1 enz., en 1§1 enz. voor de verdere sectie-onderafdelingen (doorlopend per hoofdstuk, hier hfd.1, sectie 1).

Het begin van de systematiek (Engels: blz. 576-577)

De aanvang van het boek poneert de institutionele scheiding ('dissociatie') tussen huishoudens en particuliere bedrijven. Deze bedrijven claimen het bezit van de productiemiddelen – inclusief het betreffende deel van de Aarde (1D1). (Het begin van hoofdstuk 6 is hetzelfde.) De rest van het boek zet uiteen hoe deze scheiding in het kapitalisme overbrugd wordt, en wel zo dat het kapitalistisch systeem kan bestaan en potentieel bestendig kan voortbestaan. De elementen van deze overbrugging heten de 'bestaanscondities' (kort: condities) van de genoemde scheiding.

Deel Een. De kapitalistische economie

Hfd.1. Productiewijze van het kapitalisme: productie van monetaire waarde en toe-eigening van integrale winst door bedrijven (Engels, blz. 27-82)¹⁰

Het eerste hoofdstuk behandelt de kapitalistische productie, voorafgegaan door een exposé van de sociale dimensie en de maatstaven voor doen en laten van bedrijven: geld en winst.

Geld is de essentiële maatstaf van het systeem. Door de 'euro' of 'yuan' meten we goederen en diensten in een sociale dimensie die er fysiek niet eigen aan is. In die zin is geld een bovenzinnelijke, virtuele, maatstaf. De ervaring ervan is 'echt' bij een aan- en verkoop. Aangekochte duurzame goederen, inclusief de gebouwen en productiemiddelen die op de balans van een bedrijf staan, hebben slechts een onzekere 'geldverwachtingswaarde'. Die onzekerheid is eigen aan de geldmaatstaf waardoor alle goederen en diensten onder één noemer gebracht worden. (1D2-1D3.)

Winst (geldwinst) is het dominante motief van bedrijven. Dit is wat een bedrijf méér aan de processen van productie en verkoop overhoudt dan de inkoopkosten. Voor een niet-ZZP-bedrijf vormen de loonkosten van de arbeid en de kosten van de productiemiddelen de inkoopkosten.

Uitsluitend arbeid produceert de aan productiemiddelen 'toegevoegde waarde' – dit is de som van lonen en winsten. (Ik poneer dit in deze samenvatting als een stelling, de argumenten staan in 1§14. Kort: iedere ondernemer weet dat er geen toegevoegde waarde is

⁸ In de wereldgeschiedenis is die 200 jaar ook als 'nog maar' 200 jaar te kwalificeren. De feodale voorganger van het kapitalisme kende (vooralsnog) een ruim langere geschiedenis.

⁹ (Wie de Engelse tekst raadpleegt ziet verwijzingen naar 1D1 voor hfd.1 Divisie 1, met vervolgens een indeling in paragrafen, waarbij 1§1 verwijst naar hfd.1, sectie 1 (enzovoorts).

¹⁰ Hoofdstukvamsamenvatting blz. 78-80; Algemene samenvatting: blz. 577-579.

als arbeiders staken. Het geponeerde is niet opzienbarend: in iets ander bewoordingen vinden we dit al bij Adam Smith – 1776.) Collectieve arbeid produceert ook de kennis voor nieuwe technieken.

Op grond van hun bezit van de productiemiddelen, claimen bedrijven rechtvaardiging van de winst-toe-eigening. Het niet-geconsumeerde deel van winst accumuleren bedrijven als kapitaal (kapitaal, d.w.z. productiemiddelen in gelddimensie). Arbeid produceert dus het kapitaal (een inzicht dat al te vinden is bij Marx).

Meer precies introduceert dit hoofdstuk voor ‘winst’ de term ‘integrale winst’ (in Marx’ jargon ‘meerwaarde’; Engels: ‘surplus-value’). Dit is winst vóór uitkeringen aan financiers – integrale winst is dus onafhankelijk van de financieringswijze (geïntroduceerd in hfd.3). De overeenkomstige rendementsmaatstaf is de ‘integrale winstvoet’ (= integrale winst / geïnvesteerd kapitaal). (1D4-1D5)

[Noot bij de Nederlandse vertaling. In het Engels zijn de termen ‘employer’ en ‘employee’ niet ideologisch geladen; dat geldt wel voor de Nederlandse ‘polder’-termen ‘werkgever’ (gunst) en ‘werknemer’ (dankbaar).¹¹ Hetzelfde geldt voor ‘employment’ en ‘werkgelegenheid’ (gunst).¹² In het vervolg vermijd ik die termen. Maar, waar persé nodig, kies ik enerzijds voor de term ‘arbeidsexploitant’ en anderzijds ‘werker’ of loonarbeider’.]

Hfd.2. Kapitaaltoename: kapitaalaccumulatie (Engels blz. 83-132)¹³

Dit hoofdstuk behandelt voornamelijk ‘kapitaal’ in de zin van ‘actief kapitaal’ (dat wat op de actiefzijde van een bedrijfsbalans staat). Het eind ervan introduceert ‘passief kapitaal’ of financieringskapitaal (dat wat op de passiefactiefzijde van een bedrijfsbalans staat).

Kapitaalaccumulatie (in het algemeen: kapitalistische economische groei) berust op twee nevensgeschikte voorwaarden: groei van de hoeveelheid arbeid en groei van de geldhoeveelheid. (2D1.)

De vereiste groei van de arbeidshoeveelheid is afhankelijk van de arbeidsproductiviteit, de technische ontwikkeling, de bevolkingsgroei en de arbeidsdeelname. Samen met de loonhoogte bepalen deze de feitelijke kapitaaltoename. Een kernelement in dit geheel is het werkloosheidspercentage: winst en kapitaaltoename vergt werkloosheid. (Hier liggen dus pregnant tegengestelde belangen tussen arbeid en bedrijven – d.w.z. niet-ZZP-bedrijven.)

Zowel voor de aanwas van geld (zie hierna) als de aanwas van arbeid, gelden processen die geheel anders zijn dan voor goederenmarkten. Voor de laatsten genereert een vraaggeïnduceerde prijsstijging doorgaans een productietoename. Maar loonstijging genereert geen grotere ‘productie’ van kinderen. Zowel de aanwas van geld als die van arbeid is gebaseerd op een vorm van creatie uit het niets: voor geld is dit volledig zo, en voor kinderen zijn de hoedanigheden bekend. (2D2.)

Geldhoeveelheidsgroei is het tweede hoofdvereiste voor kapitaalaccumulatie. Zonder deze groei zouden prijsdeflatie-processen de kapitaalgroei verlammen. Het begrijpen van geldhoeveelheidsgroei vergt eerst de constatering dat het geld dat iemand “op de bank”

¹¹ Juridisch gaat het hier om een loonarbeidscontract, en niet om de aanneming van werk door een volledig zelfstandige (dán zou de werker werknemer zijn).

¹² Vlamingen gebruiken de anders-geladen term ‘tewerkstelling’, waarin – voor wie het wil zien – besloten ligt dat arbeiders die geen productiemiddelen bezitten gedwongen zijn hun arbeidsvermogen te verhuren aan een bedrijf (als ze geluk hebben kunnen ze slechts kiezen aan welk bedrijf).

¹³ Hoofdstukvamenvatting blz. 128-131; Algemene samenvatting: blz. 580-581.

heeft staan, een lening *aan* de bank is (net zoals het bezit van een eurobiljet staat voor een lening aan de ECB). Commerciële banken creëren geld *ex nihilo* (uit het niets) op basis van een wederzijdse kredietrelatie met een cliënt én een onderpand van de laatste. Wederzijds: de bank leent het gecreëerde geld uit aan de cliënt (uitlening); tegelijkertijd boekt de bank dit op diens rekening; daarmee leent de bank deze som terug van de klant (inlening); aanvankelijk van *déze* klant, totdat deze het naar een ander overboekt waarmee deze, of diens bank, degene is die leent aan de eerstgenoemde bank. Al het geld dat circuleert (tegenwoordig voornamelijk binnen bankrekeningen van banken) is zo ontstaan.

Met het geld dat banken nieuw-creëren voor een bedrijf – dus aan het bedrijf uitlenen, anticiperen zij de succesvolle productie en verkoop daarvan door dit bedrijf. Indien inderdaad succesvol dan lost het bedrijf de lening af (indien niet-succesvol dan verkoopt de bank uiteindelijk het onderpand). Dergelijke productie-anticiperende geld-creërende bankleningen (PAGB)¹⁴ – en daarmee geldhoeveelheidsgroei – is een voorwaarde voor kapitaalgroei (en voor macro-economische groei in het algemeen). (2D4.)

Samenvattend. Twee essentiële creaties zijn noodzakelijke voorwaarden voor de macro-economische groei en kapitaalaccumulatie: groei van de arbeidshoeveelheid én van de geldhoeveelheid.

Wat betreft het passieve kapitaal van bedrijven (de passiva) wordt bestendige (intergenerationele) kapitaalaccumulatie bevorderd door een derde – niet algemeen vereiste – conditie, namelijk de eigendomsvorm van de naamloze of besloten vennootschap, waardoor niet het bedrijf maar de eigendom van de aandelen daarin vererven. Deze eigendomsvorm bevordert ook dat kapitaaleigenaren hun risico kunnen spreiden. (Voor arbeid is spreiding van werkloosheidsrisico niet, of slechts in beperkte mate, mogelijk.) (2D7.)

Hfd.3. Financiering van bedrijven (Engels: blz. 133-198)¹⁵

Macro-economisch start de financiering van bedrijfsinvesteringen en lonen, steeds opnieuw, met door banken gecreëerd geld dat zij uitlenen aan bedrijven (de genoemde PAGB). Besparingen zijn voor die leningen onnodig, maar ze vergen wel een onderpand. Zouden er geen macro-economische besparingen zijn, dan kunnen bedrijven die leningen in beginsel geheel terugbetalen uit de opbrengsten van de verkochte producten.

Maar in zoverre mensen wél sparen, hebben bedrijven een tekort voor die terugbetaling (besparingen uit lonen, dividend en obligatierente vloeien niet terug naar de bedrijven) – voor bedrijven zijn besparingen dus problematisch. Dat tekort wordt uiteindelijk gedekt door doorlopende bankleningen aan bedrijven en/of de uitgifte door bedrijven van nieuwe bedrijfsobligaties of aandelen. (Achteraf, ná de door PAGB gefinancierde productie, substitueren nieuwe obligaties of aandelen geheel of gedeeltelijk voor de PAGB.)

Macro-economisch worden bedrijfsinvesteringen en lonen aldus *aanvankelijk* gefinancierd uit geldcreatie door banken, en *vervolgens*, in zoverre er besparingen zijn, enerzijds uit die besparingen in de vorm van nieuwe aandelen obligaties, of/en doorlopende bankleningen. (3D2-3D3.)

¹⁴ De Engelse tekst gebruikt de afkorting PVF (pre-validating finance).

¹⁵ Hoofdstukvamenvatting blz. 181-182; Algemene samenvatting: blz. 584-585.

Deze inzichten zijn gedeeltelijk ontleend aan de hedendaagse monetaire kringlooptheorie, die recent ook in zwang komt bij onderzoekers van centrale banken en het IMF.¹⁶ Ze werpen een geheel nieuw licht op de rol van besparingen in een kapitalistische economie. (Vooruitlopend op hfd.8 zij opgemerkt dat dit ook een ander licht werpt op staats-belastingregimes voor zover die de topinkomens en de topvermogens ontzien *omdat* deze groot-spaarders zijn – zo'n argumentatie berust op een volgtijdelijke omkering van de feiten: want besparingen volgen ná investeringen,¹⁷ en bedrijven moeten slechts gebruik maken van besparingen indien ze er zijn; d.w.z. indien ze er, helaas voor hen, zijn.)

Dit neem allemaal niet weg dat besparingen voor *huishoudens* verstandig kunnen zijn: uit voorzorg voor tegenslagen of voor de aanschaf van duurzame goederen inclusief een eigen woning.

Hfd.4. Markt-interactie tussen bedrijven: concurrentie, kartels en monopolisering

(Engels: blz. 199-242)¹⁸

Dit hoofdstuk geeft een exposé van de interactie tussen bedrijven in de vormen van: concurrentie; marktmacht door kartels; en marktmacht door tendenties tot oligopolisering en monopolisering. De tekst relateert deze vier interacties aan de bedrijfssector-gewijze mate van snelheid van technische ontwikkeling en de technische schaalgrootte van bedrijven.

Ten aanzien van concurrentie laat dit hoofdstuk zien dat prijsconcurrente en effectieve prijsdaling in combinatie met snelle technische ontwikkeling tot (langdurige) stagnatie leidt, maar dat er geen economie-endogene krachten zijn om dit te voorkomen – denk aan de jaren 1920 en 1930 in toen ontwikkelde kapitalistische landen. (Hfd.9 bespreekt de huidige staatspolitiek hieromtrent.) Dit fenomeen is opmerkelijk in het licht van de economische tekstboeken die zowel prijsconcurrentie als technische ontwikkeling als grote verworvenheden van het kapitalisme kenschetsen: de combinatie is tijdelijk doch niet langdurig bestendig. Daarentegen is prijs-inflatoire hoeveelheidconcurrentie in combinatie met technische ontwikkeling wél bestendig, zo laat deze hoofdstuktekst zien.

Beide concurrentievormen zijn gebaseerd op wat de econoom Schumpeter 'creatieve destructie' noemde. Nieuwe technieken brengen buiten-gebruik-stelling van de oude met zich mee, en wel zo dat oude productiecapaciteit vernietigd wordt. Binnen het kapitalisme lijkt dit proces onontkoombaar, maar tegelijkertijd vormt het een aanslag op het milieu (inclusief klimaat en natuurlijke grondstoffen).

Hfd.5. Conjunctuurcycli: de cyclische over-accumulatie en vernietiging van kapitaal

(Engels: blz. 243-294)¹⁹

Dit hoofdstuk geeft een exposé van de cyclische op en-neergang in een kapitalistische economie. Het laat zien hoe deze cycli eigen zijn aan het winststreven van bedrijven, in samenhang met de wijze waarop bedrijven gefinancierd worden (hfd.3) en met de technische ontwikkeling (hfd.4). De omslagpunten van een conjunctuurbeweging zijn

¹⁶ Engelse tekst blz. 107, 113, 149-150 en 161.

¹⁷ Dit laatste inzicht vinden we al bij Keynes (1936).

¹⁸ Hoofdstukvamenvatting blz. 239-241; Algemene samenvatting: blz. 587-588.

¹⁹ Hoofdstuksamenvatting blz. 279-281; Algemene samenvatting blz. 589-590.

gering of niet voorspelbaar – niet door bedrijven en niet door onderzoeksinstituten, In wat, achteraf, de laatste fase van een hoogconjunctuur blijkt, zijn bedrijven bevangen door optimistische winstverwachtingen, zelfs terwijl ze worden geconfronteerd met financierings- en arbeidsmarktficties. Weinigen zijn bereid individueel gas terug te nemen, omdat ze menen dan de boot te missen ten opzichte van concurrenten. Collectief investeren bedrijven dan méér dan er – bij genoemde ficties – qua afzet voldoende winstgevend geabsorbeerd kan worden. Dit markeert de overgang naar een recessie. Die wordt, kort gezegd, gekarakteriseerd door een neergaande spiraal van: investeringsstagnatie; vernietiging van overcapaciteit; en toename van werkloosheid. Deze capaciteitsvernietiging met de aan werkloosheidtoename gepaarde neerwaartse druk op de lonen, maakt dat voor de overblijvende capaciteit van bedrijven de rendementen herstellen. Samen ontstaan zo de voorwaarden voor een weer opgaande conjunctuurfase. (Indien recessies gepaard gaan met een bankencrisis dan is de recessiefase doorgaans langdurig.)

Na het zoet van de hoogconjunctuur ondervinden bedrijven in de recessie – temeer zij die failliet gaan – het zuur van kapitaalverlies. Gepaard aan dat zuur gaat voor veel eertijds werkenden de aanzegging van hun overbodigheid die hun leven maar ook dat van hun kinderen diep treft. In de statistieken is de werkloosheid slechts een alledaags cijfer – alledaags zoals dat van de weerstemperatuur.

Voor conjuncturele vernietiging van productiecapaciteit geldt dezelfde milieukwalificatie als die aan het eind van hfd.4.

Deel Twee. De kapitalistische staat

(Engels: Inleiding blz. 295-296)

Hfd.6. Door de staat verleende economische rechten: de kapitalistische staat (Engels: blz. 297-330)²⁰

Dit hoofdstuk beslaat vijf onderdelen. Het korte eerste deel is identiek aan dat van hoofdstuk 1 (zie blz.3 hierboven: ‘begin van de systematiek’)

Het tweede onderdeel opent met de volgende claims van bedrijven en hun bezitters:

- Ten eerste, het private bezit van productiemiddelen – inclusief het betreffende deel van de Aarde – ook voor zover dit bezit uitgaat boven de productie door die bezitters zelf;²¹
- Ten tweede, het gebruiken van andermans arbeid, gecombineerd met de toe-eigening van de door arbeid geproduceerde integrale winst.

Samen noem ik deze twee de ‘economische kern-claims in het kapitalisme’. Deze claims gaan gepaard met een derde claim, namelijk die van vrijwaring van geweld jegens de persoon. (Daarzonder zijn de eerste twee claims nutteloos of tenminste precair.)

Binnen de kapitalistische economie op zich, zijn er geen instituties die de toewijzing van deze claims garanderen. *De staat* is de institutionele constellatie die deze claims omzet (verleent, construeert) in de vorm van wettelijke rechten. In zoverre een staat in het bijzonder de genoemde ‘kapitalistisch-economische kern-claims’ construeert in de vorm van *rechten*, is die staat een *kapitalistische staat*.

²⁰ Hoofdstuksamenvatting blz. 325-326; Algemene samenvatting blz. 579-580.

²¹ Productie door de bezitters zelf is het geval bij ZZP-ers, firmanten zonder personeel, en bij productiecoöperaties.

(In dit en alle volgende hoofdstukken zie ik de staat in zijn effecten zoals neergelegd in wetten en andere regels. Ik zie niet naar de motieven – inclusief de morele of ethische normen – van de personen (wetgevers en uitvoerders) die tot die effecten leiden.)²²

Onderdeel drie introduceert de *legitimiteit van de staat*, en meer specifiek zijn legitimiteit gegrondvest in de instemming (tenminste passieve instemming) met het doen en laten van de staat door een grote meerderheid van de bevolking (*grote-meerderheidslegitimiteit*).²³ Deze vormt vervolgens één van de twee hoofdthema van alle volgende hoofdstukken. Omdat de kapitalistische economie niet kan bestaan zonder de staat – het eerste hoofdthema – is de legitimiteit van de staat de essentiële conditie voor het bestaan van een kapitalistisch systeem (kortweg het kapitalisme).

In het onderhavige hoofdstuk is de grote-meerderheidslegitimiteit van de staat achtereenvolgens gegrondvest in: (a) het poneren van zijn acties in termen van het (*vermeend*) ‘algemeen belang’ – d.w.z. dat indien het om deelbelangen zou gaan, de staat deze niettemin poneert als zijnde in het algemeen belang; (b) de (vermeende) onpartijdigheid van de staat; (c) het poneren van verleende rechten in de vorm van wetten.

De onderdelen vier en vijf laten het *wettelijk raamwerk* van de primaire economische rechten en de daarvan afgeleide rechten zien.²⁴ Onderdeel vier betreft de eigendomsrechten en het recht tot het gebruiken van andermans arbeid en het recht op de toe-eigening van de vruchten daarvan. Onderdeel vijf betreft de ‘bestaansrechten’. Hieronder vat ik niet slechts het verbod op geweldsgebruik jegens personen, maar ook de bescherming van consumenten en van het milieu (inclusief het klimaat) – daarbij opmerkende dat deze bescherming nogal ‘elastisch’ blijkt – alsmede de, eveneens niet van conflicten gespeende, bescherming van de arbeidsomstandigheden.

Onderdeel vijf bespreekt het wettelijk raamwerk van de ‘publieke orde en veiligheid’, waaronder tevens het (zelf-verleende) wettelijk recht van de staat tot het gebruik van geweld jegens actoren ter handhaving van de (overige) door de staat verleende wettelijke rechten. Dit recht van geweldsgebruik is tevens van toepassing is op de bescherming van de staat zelf. Zonder enige formele aantasting van de genoemde staatsrechten is de feitelijke uitoefening van deze geweldsrechten niettemin materieel beperkt. Uiteindelijk omdat geweldsmiddelen geproduceerd moeten worden en omdat er een bezoldigde in aantal voldoende en betrouwbare politiemacht moet zijn. Daarom is de staat, onder beperkte toepassing van geweld, overwegend gehouden tot het vinden van de eerder genoemde ‘grote-meerderheidslegitimiteit’ voor zijn doen en laten.

Dit wettelijk raamwerk is essentieel, maar de presentatie ervan is vrij kort. (In dit boek is de lengte van een paragraaf of divisie nimmer maatstaf-gevend voor het belang ervan – de lengte varieert slechts met de complicatie van het onderwerp.)

²² Zie Engelse tekst, 6§4-a, blz. 305.

²³ De laatste alinea van 6§18 (blz.324) geeft aan waarom een eenvoudige meerderheid niet voldoende is.

²⁴ In dit en de volgende hoofdstukken gebruik ik de term ‘wettelijk raamwerk’ omdat ik niet inga op details van wetten. Alles wat ik onder deze term vat behandel ik als ware het feitelijke ‘*raamwetten*’ of ‘*kaderwetten*’, d.w.z. wetten die algemene principes, verantwoordelijkheden en procedures regelen, en de gedetailleerde regels neerleggen in specifieke wetten dan wel in verordeningen (in Nederland algemene maatregelen van bestuur of ministeriële regelingen).

Empirische informatie: de 'OECD-21'

Naast empirische tabellen bevat het boek ruim zeventig empirische grafieken. Het merendeel hiervan betreft het gemiddelde van 21 huidige OECD-landen die ik de 'OECD-21' noem. Dit is een groep landen waarvoor relevante empirische data veelal teruggaan tot 1870.²⁵ Veel van deze grafieken staan in de hoofdstukken 7-10.

Hfd.7. Staatsbevordering van kapitaalaccumulatie (Engels: blz. 331-384)²⁶

Dit hoofdstuk beslaat zeven onderdelen. Onderdeel één constateert dat de acties van de staat middelen vergen in de vorm van belastingheffing – waarmee, schijnbaar paradoxaal, door de staat verleende eigendomsrechten tevens de aantasting van die rechten inhouden.

Belastinginkomsten zijn het resultaat van belastingtarieven en van de betreffende belastingbasis (hetgeen waarover belasting wordt geheven, bijvoorbeeld winsten). Daarmee kunnen (legitimiteit aantastende) belastingtarieven lager zijn naarmate de belastingbasis groter is. Aldus vergt het legitimiteitsbelang van de staat zijn betrekken van het verhogen van de belastingbases. Naarmate de staat daarin slaagt kan zijn actieradius groter zijn. In dit licht betracht de staat bevordering van de condities van kapitaalaccumulatie en economische groei (hoofdstukonderdelen drie t/m vijf). Deze condities en de actieradius van de staat zijn zo zelfversterkende processen.

De bevordering van deze condities zijn vervat in wettelijke raamwerken betreffende: de monetaire constellatie, de arbeidscapaciteit en de infrastructuur (onderdelen 2-5) waarbij de eerste twee tevens een fundering vormen van de twee hoofdcondities uit hoofdstuk 2.

Door het monetaire raamwerk (onderdeel twee) bindt de staat, via licenties, bankieren aan verloop daartoe. De uiteindelijke sanctie op het niet voldoen aan regels, is het intrekken van de licentie. Deze regels betreffen in hoofdzaak de kwantiteit en kwaliteit van de onderpanden voor geld-creërende bankuitleningen (actiefzijde bankbalans) en diverse reserveratio's (passiefzijde bankbalans). Daarbij speelt steeds het dilemma dat naarmate de regels voor banken strikter zijn, hun accommodatie van kapitaalaccumulatie en economische groei inboet. Naast genoemde regels is beïnvloeding van de rentevoet het belangrijkste monetaire instrument van de staat.

Beide instrumentensets vergen keuzes die de investeringen, de werkloosheid en de economische groei beïnvloeden, maar ook de inkomensverdeling. Daarbij kiest de staat onontkoombaar partij (in het algemeen belang!). Daarmee gepaard gaande (potentiële) conflicten eroderen de legitimiteit van de staat. Zoals steeds bij potentieel grote conflicten, lost de staat dit op door een vorm van delegering. In dit geval door de uitvoering van de monetaire politiek te delegeren aan de Centrale Bank. Daarbij is het steeds in het belang van *de staat* de betreffende conflict-mitigerende autoriteit te positioneren als 'onafhankelijk' – de autoriteit zelf is daar niet wars van.

Onderdeel drie betreft het wettelijk 'arbeidscapaciteits-raamwerk', dat de bevordering van voldoende kwantiteit en kwaliteit van de arbeidscapaciteit beoogt. Voor de kwaliteitsbevordering is staats-gefinancierd onderwijs het voornaamste instrument (in de

²⁵ Australië, België, Canada, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Japan, Nederland, Nieuw Zeeland, Noorwegen, Oostenrijk, Portugal, Spanje, , UK, USA, Zweden en Zwitserland.

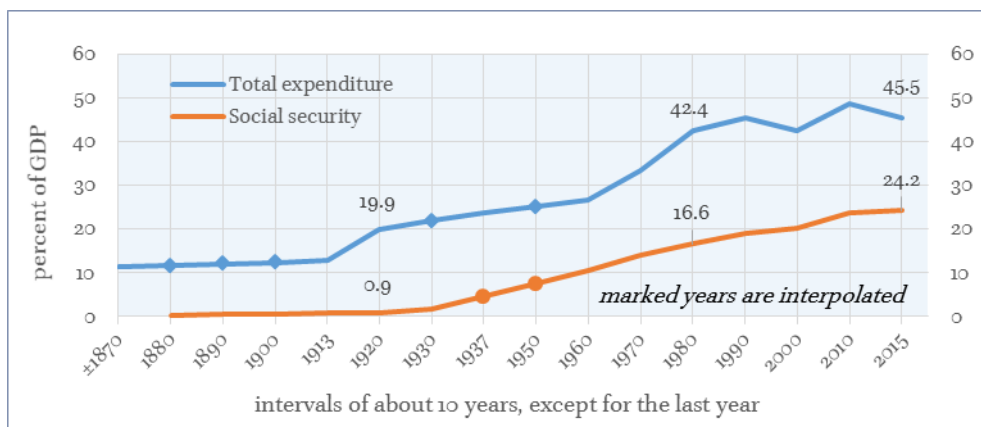
²⁶ Hoofdstukvamenvatting blz. 375-377; Algemene samenvatting: blz.582-583.

OECD-21 nam dit gemiddeld toe van 0,6% BBP in 1870 tot 5,7% in 2015).²⁷ Sturing van de kwantiteit krijgt onder andere beslag in netto-bevolkingsgroei beïnvloedende kinderbijslag en wettelijke minimumlonen. Vooral het laatste is conflictueus vandaar dat de hoogte ervan doorgaans gedelegeerd wordt aan een raad of commissie.

Onderdeel vier betreft ‘infrastructuur’. De staat kan infrastructurele voorzieningen entameren door deze zelf te financieren, dan wel slechts de netwerken en knooppunten. In het laatste geval kunnen licenties afgegeven worden voor het bedrijfsmatig runnen van de transportvoertuigen (bijv. treinen).²⁸ Fundamenteel technologisch onderzoek dat de private sector niet of beperkt onderneemt, is eveneens onder infrastructuur gevat.²⁹

Tot zover de directie condities voor kapitaalaccumulatie en economische groei. Samen vormen ze het hoofdbestanddeel van wat ik de kapitaalaccumulatierraamwerken (KAR) noem.

Onderdeel vijf behandelt het raamwerk van de ‘sociale zekerheid’. Sociale zekerheid betreft zekerheid voor individuen – dit is niet de reden om het onderwerp in dit hoofdstuk te behandelen. Wél dat sociale zekerheid ook de – of een mate van – legitimiteitszekerheid voor de staat inhoudt en daarmee legitimiteit voor kapitaalaccumulatie en het kapitalisme. Het gaat hier om de (zwijgende) instemming van grote bevolkingsgroepen. Deze bepaalt ook het niveau van de diverse sociale zekerheidscategorieën (o.a. werkloosheid, ouderdoms- en gezondheidszorgvoorzieningen).³⁰ De volgende grafiek toont, voor het gemiddelde van de OECD-21, de sociale-zekerheidsuitgaven in verhouding tot de totale staatsuitgaven van 1870-2015.³¹

Onderdeel zes behandelt de rechtspraak. Ook deze is conflictueus voor partijen die eraan zijn onderworpen. Dit geldt voor private partijen onderling, maar ook voor de staat ten opzichte van individuen wanneer de staat sancties stelt op onwettelijk gedrag. Het samengaan van de staat als wetshandhaver én als rechtspreker zou de legitimiteit van de

²⁷ Het gemiddeld aantal jaren onderwijs nam toe van 3,5 in 1870 tot bijna 12 in 2010, waarbij de verdeling over de bevolkingsbreedte eveneens sterk toenaam (Grafiek 7.5, blz.353).

²⁸ Voor het gemiddelde van de OECD-21 namen de betreffende infrastructurele staatsuitgaven toe van 1% van het BBP in 1870 tot bijna 2% in 2015.

²⁹ Marianna Mazzucato laat zien dat in de VS (2008) 82% van het fundamenteel technologisch onderzoek wordt ondernomen door publieke instellingen.

³⁰ Zie Grafiek 7.9 (blz.362) voor de kwantitatieve omvang van deze en andere categorieën voor de OECD-21 tussen 1980 en 2015.

³¹ Zie blz. 364 voor de bronnen.

staat bedreigen. De oplossing hiervoor ligt in een scheiding-in-eenheid binnen de staat,³² tussen enerzijds de staat als bestuursorgaan en anderzijds de staat als rechtsprekend orgaan. (Hoewel dit qua oplossing van (potentiële) legitimiteitsconflicten dezelfde functie heeft als delegering, gaat het hier inderdaad om een scheiding, zonder eindverantwoordelijkheid van de staat als bestuursorgaan.)

Onderdeel zeven behandelt een tweede (en laatste) scheiding-in-eenheid binnen de staat, namelijk die tussen de staat als bestuursorgaan en de staat als legitimiteit-verwervend orgaan in de vorm van een assemblee of een al dan niet representatief overlegorgaan van actoren met al dan niet (gedeelde) wetgevende bevoegdheid. (Voor de OECD-21 dateert een vorm van algemene representatieve democratie uit gemiddeld 1940.) De hierboven behandelde wettelijke raamwerken (hfd.6-7) zijn allemaal noodzakelijk én conflictueus vanwege tegenstrijdige belangenconflicten. Dit geldt ook de belastingheffing en de vormen ervan (meer gedetailleerd behandeld in hfd.8) Strijd over dit alles wordt beslecht in de assemblee. Daarmee is de legitimiteit van de staat als bestuursorgaan – d.w.z. uitvoerder van de in wettelijke rechten geconstrueerde ‘kapitalistisch-economische kern-claims’ (hfd.6) en uitvoerder van de overige wettelijke raamwerken (hfd.6-7) – niet bezegeld, doch op slechts dit niveau geïnstitutionaliseerd: in banen geleid.

Hfd.8. Staatsuitgaven en de financiering ervan; effecten op de macro-economische integrale winst en op de verdeling van inkomen en vermogen (Engels: blz. 385-440)³³

De samenvatting van dit hoofdstuk presenteer ik in de vorm van puntsgewijze hoofdconclusies.

1. Indien er geen besparingen zouden zijn, dan resulteren *alle* uitgaven van de staat in afzet van bedrijven.³⁴ Zij realiseren daarmee productie en integrale winst.
2. Uitgaven van de staat die niet resulteren in bedrijfsafzet zijn de *besparingen* van: ambtenaren; ontvangers van rente op de staatsschuld; en ontvangers van sociale zekerheidsuitkeringen.
3. Indien *alle* belastingen geheven zouden worden op de integrale winst van bedrijven (omdat zij primair belang hebben bij de wettelijke raamwerken van de staat) en indien de belastingen gelijk zouden zijn aan de staatsuitgaven, dan vormen de onder (2) genoemde besparingen de netto ‘staatskosten’ voor de bedrijven.
4. Voor de kwalificatie van de gelijkheid van belastingen en staatsuitgaven onder (3) geldt dat bedrijven afzet- en winstbelang hebben bij begrotingstekorten van de staat: in ieder geval zolang deze als percentage van het BBP kleiner zijn dan de groei van het BBP (maar binnen bepaalde marges tevens bij begrotingstekorten daarboven). De bedrijfsbelastingen (= alle belastingen) zijn dan immers geringer dan de staatsuitgaven.
5. Maar in feite regelt de staat het doorgaans zo dat (contra 3) bedrijven slechts een relatief gering deel van alle belastingen opbrengen.³⁵ Het deel dat huishoudens opbrengen is aanzienlijk hoger dan de besparingen sub (2). Daarmee kost de staat de bedrijven niets.

³² De Engelse term is ‘separation-in-unity’ (zie o.a. Glossary p.689).

³³ Hoofdstukvamenvatting blz. 433-435; Algemene samenvatting: blz. 585-587.

³⁴ Circuit 8.7, blz. 400.

³⁵ In 2015 betaalden vennootschappen 8,3% van de totale belastingopbrengst: gemiddelde OECD-21 (Nederland 7,2%).

Integendeel: naast hun primaire belang bij de wettelijke raamwerken van de staat genieten zij een financieel belang in de vorm van via de staat gegenereerde integrale winsten.

6. Wat betreft de belastingen die huishoudens opbrengen, hebben bedrijven belang bij zo progressief mogelijke inkomstenbelastingen, omdat er uit hoge inkomens immers het meest gespaard wordt, wat ten koste gaat van hun aflossing van leningen bij banken (de PAGB uit hfd.3). Voor zover die inkomstenbelastingen in feite *matig* progressief zijn, roept dit de vraag op waarom de staat, in deze, opkomt voor de belangen van de hoge huishoudinkomens boven die van de bedrijven.

De volgende punten geven *empirische informatie* over de inkomens- en vermogensverdeling van huishoudens voor het *gemiddelde van de OECD-21*.

7. Bij de herverdeling van marktinkomens zijn *sociale zekerheidsuitgaven* en de premies daarvoor de belangrijkste factor; belastingen zijn slechts in relatief geringe mate herverdelend (data 1985-2015).

8. Voor de verdeling van *sociale zekerheidsuitkeringen* over bruto-inkomens-decielgroepen, blijkt dat decielen 7-10 (de bovenste 40% van de huishoudinkomens) een benedengemiddeld deel van de uitkeringen ontvangen (data 2015).

9. Eén OECD-standaardmeting van de armoedegrens van huishoudens legt die grens bij een inkomen van minder dan 50% van het mediane inkomen. De OECD geeft daarover data vanaf 1985 waaruit blijkt dat het *aantal huishoudens onder de armoedegrens* vanaf die tijd gestaag toeneemt.³⁶ Zonder herverdeling zou 30% van de huishoudens in 2015 onder de armoedegrens leven – en ook de 20% daarboven leeft dan relatief karig. In termen van legitimiteit van de staat zou dat niet houdbaar zijn. In 2015 brengt herverdeling het aantal huishoudens in armoede terug tot 11% (in 1985 was dit 7%).

10. Na een gestage daling vanaf 1910, neemt het *inkomensaandeel van de top 10%* fors toe vanaf 1980, met in 2010 een inkomensaandeel boven dat in 1950.³⁷

11. Het aandeel van de *top 10% in de vermogensverdeling* nam vanaf 1910 geleidelijk af, maar stabiliseert vanaf 1980 op rond de 60%. Een belangrijke determinant van de verschuivingen lijken de belastingen en sociale-zekerheidspremies. Deze nemen fors toe vanaf 1940, maar stabiliseren op een vrijwel constant niveau vanaf 1980.³⁸

Hfd.9. Staats-verordening van concurrentie (Engels: blz. 441-466)³⁹

Dit hoofdstuk heeft twee onderdelen, beide betreffen de (mate van) concurrentie tussen bedrijven. Het eerste grijpt aan bij wat conventioneel onder de concurrentiepolitiek van de staat valt. Concurrentie heet een kerneigenschap van een kapitalistische economie te zijn. Het is dan opmerkelijk dat wanneer die economie aan zichzelf wordt overgelaten, kartels en oligo- en monopolisering de concurrentie verdringen. In de praktijk ‘leert’ de staat bedrijven wat (zijn opvatting van) concurrentie is, legt hen die op en verhindert vrije overeenkomsten tussen bedrijven: kartelovereenkomsten, en koopovereenkomsten bij fusies en overnames voor zover die resulteren in ‘excessieve marktdominantie’. Hier zien we de eenheid van de kapitalistische economie en staat in het hart van de markt.

³⁶ Grafiek 8.16, blz. 421.

³⁷ Grafiek 8.19, blz. 424.

³⁸ Grafiek 8.24, blz. 432, en Grafiek 8.25, blz. 433.

³⁹ Hoofdstukvamenvatting blz. 455-456; Algemene samenvatting: blz. 588.

Het tweede onderdeel betreft twee thema's die conventioneel niet onder concurrentiepolitiek worden gevat. Het eerste betreft het verhinderen van prijsconcurrentie en effectieve prijsdaling in combinatie met snelle technische ontwikkeling (zie hfd.4). Deze combinatie resulteert in prijsdeflatie en stagnatie, en de staat brengt daartegen een monetair instrumentarium in dat algemene prijsdeflatie moet verhinderen (en wel zonder dat dit tot méér dan een matige inflatie leidt – de marges zij gering).

Het tweede thema betreft een recent fenomeen, namelijk banken die te groot groeiden om failliet te laten gaan, en die in geval van faillissement andere banken en grote delen van de niet-monetaire bedrijven zouden meesleuren. Verhinderend daarvan dwingt de staat die grootbanken te redden.

Dit is niet persé een kwestie van marktmacht (dat kán), maar primair een kwestie van omvangrijke kapitaalaccumulatie binnen één instelling. Het verhinderen van 'groot-groeien' (nog zonder dreigend faillissement) levert in het kapitalisme een enorm principieel probleem, omdat dan kapitalistisch succes ontmoedigd – of gestraft – wordt. Thans is dit nog niet aan de orde. Vooralsnog lijken de maatregelen die wél bedacht zijn (Bazel III met annex) nogal wankel. Het hoofdprobleem is dat je banken wél kunt verplichten om hoge reserves aan te houden (die betreffen de passiefzijde van hun balans), maar dat de waarde van die reserves staat of valt met de zekerheidswaarde van de activa. Een insider merkte daarover op: de balansen van de grote banken zijn 'the blackest of black holes'.⁴⁰

Vooralsnog vormen de grootbanken een belangrijke kwetsbaarheid van het kapitalistisch systeem.⁴¹

Hfd.10. De reikwijdte van de kapitalistische staat (Engels: blz. 467-524)⁴²

Dit hoofdstuk bestaat uit vier onderdelen.

Het eerste onderdeel completeert het exposé van de conjunctuurcycli uit hfd.5. Uit recent empirisch onderzoek (niet door de auteur) blijkt dat naarmate de staatsuitgaven – als percentage van het BBP – groter zijn, de amplitude van cycli (het verschil tussen de top en het dal van de conjunctuur) geringer is. Dit komt omdat, in vergelijking met o.a. de private investeringen, de staatsuitgaven relatief conjunctuur-ongevoelig zijn, en daarmee stabiliserend werken. (Voor het gemiddelde van OECD-21 namen de staatsuitgaven geleidelijk toe van 20% BBP in 1920 tot rond 45% in 2015 – na 1980 was de toename gering.)

Het tweede onderdeel duidt de toenemende omvang en complexiteit van wetgeving (dit behelst niet de inhoud maar de aard ervan). Nieuwe sociale, economische en technische ontwikkelingen vergen steeds weer nieuwe wetten (bijvoorbeeld op het gebied van productie, vervoer en communicatie). Omdat nieuwe structuren slechts geleidelijk de oude vervangen, neemt de totale omvang van wetten en andere regulering toe. Voor ieder van een aantal maatstaven en landen afzonderlijk, nam deze omvang de afgelopen 35 jaar toe met net onder 2% per jaar.⁴³ Maar het totaal van de wetgeving wordt ook steeds complexer.

⁴⁰ Andrew Haldane in 2014, als hoofdeconoom van de Bank of England (de Centrale Bank) verantwoordelijk voor de stabiliteit van de financiële sector.

⁴¹ Inmiddels zijn de activa van de top-drie banken in een land (gemeten als % BBP) weer terug op het niveau van 2007 (gemiddelde van de OECD-21).

⁴² Hoofdstukvamenvatting blz. 507-508; Algemene samenvatting: blz. 590-592.

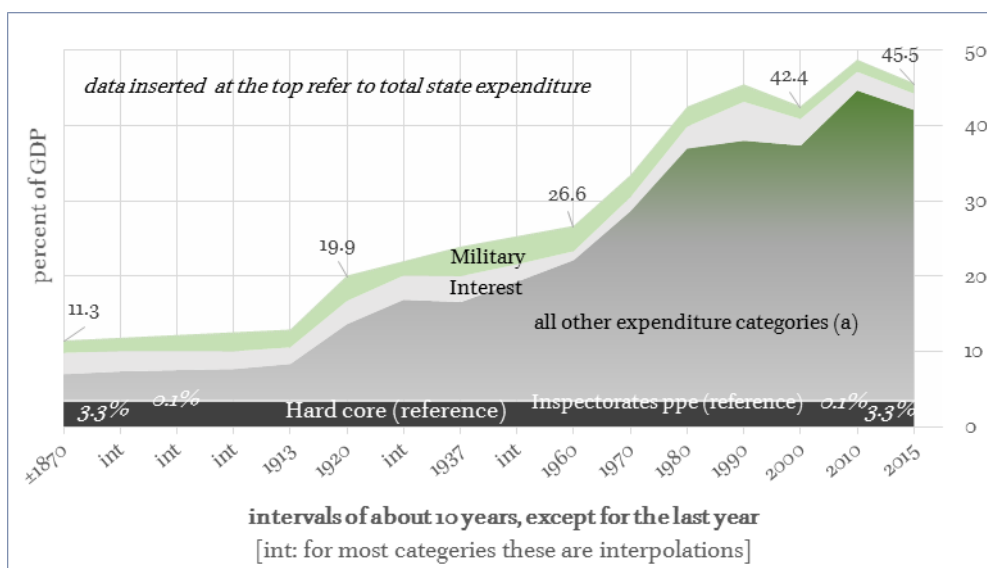
⁴³ Dit komt neer op een verdubbeling van de kwantiteit wetgeving per 35 jaar.

Enerzijds komt dit doordat wetten toenemend onderling verweven zijn.⁴⁴ Anderzijds omdat bedrijven (en individuen, maar ook ambtenaren), steeds weer mazen in de wet ontdekken; ieder herstel daarvan maakt een wet gecompliceerder.

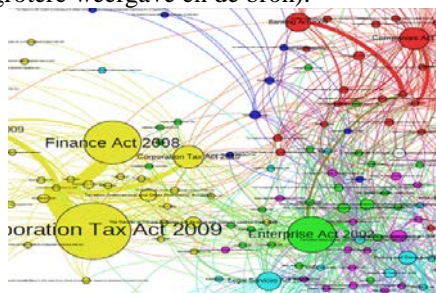
Omdat er tegenover deze processen geen effectieve tegenwichten zijn, groeit de wetgevingsstructuur zo steeds doordringender in op de economie (en de maatschappij in het algemeen).

Het derde onderdeel duidt de totale omvang en de onderdelen van de staatsuitgaven voor de wettelijke raamwerken uit de voorgaande hoofdstukken – een duiding gericht op de legitimiteit van de staat; de sociale zekerheidsuitgaven zijn het brandpunt daarvan.

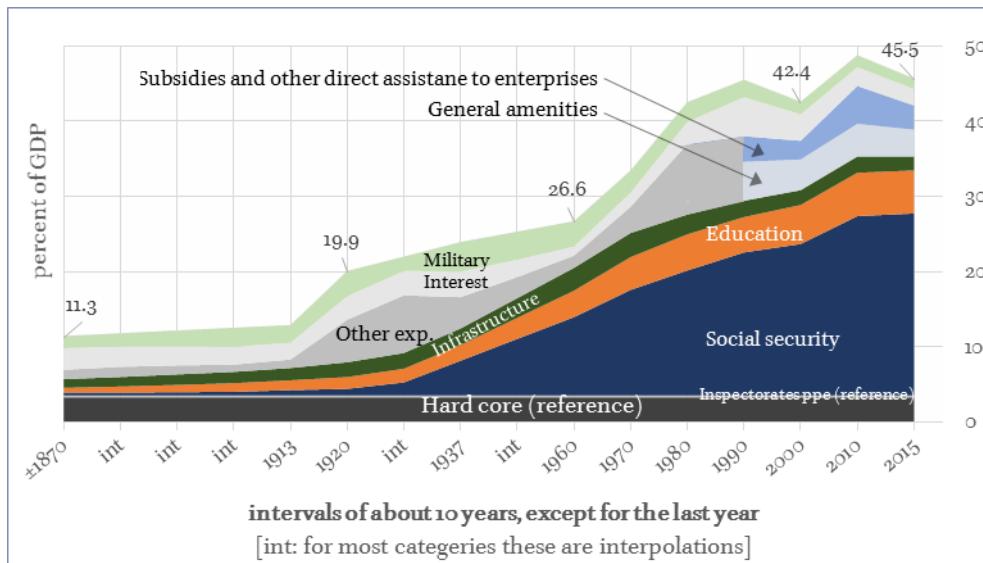
De volgende grafiek toont voor de jaren 1870-2015 het OECD-21 gemiddelde van de staatsuitgaven als percentage van het BBP. De ‘hard core’ uitgaven onderaan betreffen de raamwerken uit hfd.6 (primaire economische rechten, en ‘publieke orde en veiligheid’) en de uitgaven aan alle wetgevingsprocessen in het algemeen (gebaseerd op cijfers van 1995-2015). Aan de top staan de ‘contingente’ militaire- en rente-uitgaven.

⁴⁴ De onderlinge verwevenheid van wetten is gevisualiseerd in het onderstaande Britse voorbeeld (zie Grafiek 10.8, blz.490 voor een grotere weergave en de bron).

De tweede grafiek toont de uitgaven aan de overige wettelijke raamwerken.

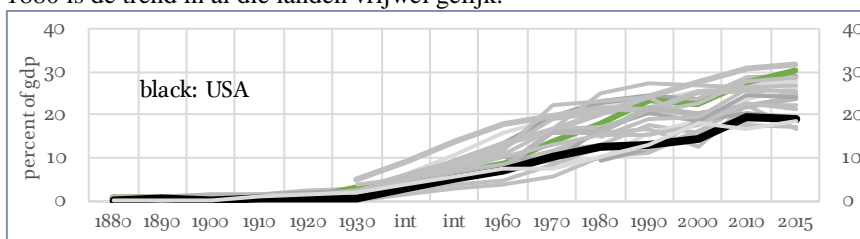
Over het derde en vierde vlak rechts bovenaan, meldt ik hier slechts dat het hier eveneens in hoge mate om contingenties gaat, met uitzondering echter van de piek in het derde vlak: dit betreft uitgaven samenhangend met de redding van banken rond 2010.

Ik focus op de sociale zekerheidsuitgaven die na een vrijwel continue stijging vanaf 1930, na 1990 aanzienlijk afvlakken, maar ook tussen 2010 en 2015 (en thans) nog steeds iets blijven stijgen. Het immense probleem voor de kapitalistisch ontwikkelde landen (onder andere OECD-21) is dat de legitimiteit van de staat een voortgaande stijging van deze uitgaven vergt, maar dat dit een toenemende druk op de netto-beschikbare inkomens van (thans) de bovenste 40% van de inkomensverdeling huishoudens legt (zie hfd.8, punt 8). Kort gezegd is het dilemma dat, uitgedrukt als percentage van het BBP, de legitimiteit voortgaand stijgende én constante sociale zekerheidsuitgaven vergt – dat kan uiteraard niet. (Meting in percentage BBP is relevant omdat *relatieve* inkomensverschillen sociaal relevant zijn.)⁴⁵

Het laatste onderdeel van dit hoofdstuk geeft, tegen de achtergrond van de kracht van het kapitalistisch systeem, een opsomming van de vier voornaamste kwetsbaarheden ervan.

1. *De aantasting van het milieu (inclusief klimaat).* Met grote (in)spanningen is de toename ervan wellicht oplosbaar (?). Hoe dan ook zal dit gepaard gaan met een enorme toename van complexe regulering.
2. *De grootbanken.* Het probleem hiervan is thans niet opgelost; een mogelijke oplossing vergt een limitering van de kapitaalaccumulatie binnen één instelling – tegendraads aan de huidige visies daarop.

⁴⁵ Binnen de OECD-21 zijn er uiteraard verschillen in de staatsuitgaven aan sociale zekerheid, maar vanaf 1880 is de trend in al die landen vrijwel gelijk.

3. De toename van de omvang en complexiteit van de regulering. Deze is onontkoombaar, maar zal uiteindelijk weinig heel laten van vrij handelen (en de ideologie daarvan).

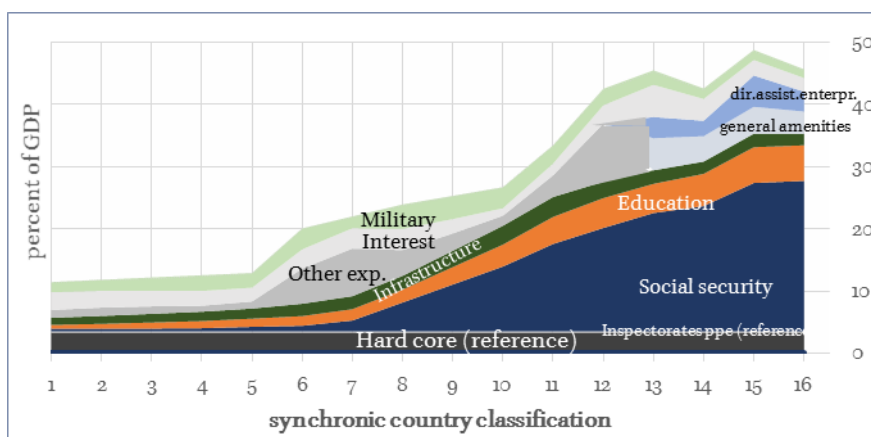
4. De voor de legitimiteit van de staat (daarmee van het kapitalisme) noodzakelijke én onmogelijke toename van de sociale zekerheidsuitgaven.

Ik stel *niet* dat het kapitalisme hiermee op het punt staat te bezwijken. Wél stel ik dat het kapitalisme *zoals* dit vanaf rond 1870 bestaan heeft, zich ontwikkelt naar een onmogelijke constellatie. Veronderstellende dat de eerste twee punten opgelost worden (?), dan hangt dit uiteindelijk op de laatste twee punten.

Deel Drie. Het internationale kapitalistisch systeem

Hfd.11. De internationale samenhang van het kapitalistisch systeem (Engels: blz. 525-574)⁴⁶

Het exposé uit de eerste twee delen betrof het kapitalisme in het algemeen, los van afzonderlijke naties of landen. Het gemiddelde van de OECD-21 diende daarbij slechts als illustratie. Deel Drie (het ene hfd.11) gaat in op internationale samenhangen en internationale verschillen in niveaus van kapitalistische ontwikkeling. Bij het systematisch exposé daarvan worden die verschillen gevat in termen van ontwikkelingsstadia. De hier laatst gepresenteerde diachronische grafiek wordt nu geïnterpreteerd als een internationale synchronische landen-classificatie.⁴⁷

Feitelijk classificeer ik landen aan de hand van de classificatie van de World Bank in vier hoofdgroepen van BBP-niveaus 2015: ‘*hoog inkomen*’ (78 landen, samen 64% van het wereld BBP – waaronder de OECD-21), ‘*hoog-middel inkomen*’ (56 landen, samen 28% wereld BBP – waaronder China en de Russische Federatie), ‘*laag-middel inkomen*’ (52 landen, samen 8% van het wereld BBP) en ‘*laag inkomen*’ (31 landen, samen 1% van het wereld BBP).⁴⁸

Ik beargumenteer waarom het exposé uit de delen één en twee van toepassing is op al deze landen (er zijn louter niveauverschillen), en dat ‘slechts’ de *internationale handel* en

⁴⁶ Hoofdstukvamenvatting blz. 563-566; Algemene samenvatting: blz. 592-593.

⁴⁷ Daarbij niet bewerende dat alle kapitalistische naties dezelfde historische ontwikkeling doormaken als de OECD-21.

⁴⁸ Tabellen 11.3 en 11.4, blz. 531 en 532. Daar staan ook de betreffende inkomensgrenzen voor ‘hoog’ enzovoorts.

de internationale migratie van kapitaal en productie een nader exposé vergen (constaterende dat alle landen internationale immigratie van arbeid doorgaans beperken tot het niveau dat hen uitkomt).

De internationale migratie van productie heeft de meest verstrekkende consequenties voor het internationale kapitalisme. Hiertoe beperkt deze samenvatting zich hoofdzakelijk. Over de internationale handel merk ik slechts op dat deze qua BBP wél onverdeeld gunstig is voor de hoog-inkomen-landen, doch niet zonder meer voor de overige landen. Anderzijds zijn voor de hele wereld de milieu-effecten van het internationaal transport gigantisch (volgens een schatting uit 2008, 28% van de wereldwijde CO₂-uitstoot).

De internationale migratie van productie (hierna IMP) is – naast de internationale centralisatie en concentratie van kapitaal (ICC) – de belangrijkste vorm van de internationale migratie van kapitaal. Op wereldschaal zijn dit recente fenomenen: tot 1990 beperkt tot 1% van het wereld-BBP. ICC versterkt de machtsconcentratie bij individuele bedrijven, maar dit is geen specifiek internationaal fenomeen. Dat geldt wel voor IMP. Hier migreert kapitaal vanuit landen waar het door de betreffende arbeid geproduceerd werd, naar elders. Een voorwaarde voor IMP is dat in het land van immigratie de ‘hard core’ raamwerken voldoende zijn (de raamwerken uit hfd.6 betreffende primaire economische rechten, en ‘publieke orde en veiligheid’). Bij IMP maken bedrijven een afweging tussen de kapitaalaccumulatierraamwerken (KAR, zie hfd.7, blz.10) en de loonhoogte in het emigratie en immigratieland.

Feitelijke migratie duwt de lonen in het immigratieland omhoog, en daarmee de belastinginkomsten uit lonen; het omgekeerde gebeurt in het emigratieland. Dit zijn zelfversterkende processen omdat belastinginkomsten de financieringsbron voor de KAR zijn. Wanneer de KAR eenmaal een bepaald niveau bereikt hebben, dan is immigratie van kapitaal niet langer nodig om de groei in het betreffende land te entameren. (Zónder IMP ontstond in de huidige hoog-inkomen-landen zo’n groei-take-off proces vanaf 1950.) Het effect van IMP is zo een zeer geleidelijk proces van tweezijdige convergentie tussen de hoog-, midden- en laag-inkomen landen. Tweezijdige convergentie. Aanvankelijk wint de arbeidende klasse in de immigratielanden wat die in de emigratielanden verliezen. Doch per saldo winnen de bedrijven winst – zowel de emigrerende als de niet-emigrerende.⁴⁹

Een en ander heeft omgekeerde effecten op de meerderheids-legitimiteit in betreffende landen. Op de *lange termijn* wordt deze versterkt doordat het niet slechts om lonen gaat, maar ook om de voornamelijk uit looninkomen gefinancierde sociale zekerheid: terwijl die onder druk komt te staan in de kapitaalemigratielanden – voornamelijk hoog-inkomen-landen – ontstaat er in de immigratielanden juist ruimte daarvoor.

Algemene conclusies: krachtig systeem, doch met kwetsbaarheden [Hoofdstuk 11 in samenhang met Hoofdstuk 10] (Engels: blz. 566 of 594-595)

Hoofdstuk 10 concludeerde dat het kapitalistisch systeem krachtig is, maar niettemin onderhevig is aan vier belangrijke kwetsbaarheden. Deze slotparagraaf herbezieet deze

⁴⁹ Zie blz. 559 voor een uitweiding over deze belangentegenstellingen – die traceert de meerderheids-legitimiteitsspanningen in de hoog-inkomen-landen. (Niet-emigrerende bedrijven winnen vanwege de loondruk in het IMP-emigratieland.)

kwetsbaarheden in het licht van hoofdstuk 11. (HIL: hoog-inkomen landen; MLIL: middel- en laag-inkomen landen.)

1. *De aantasting van het milieu (inclusief klimaat).* De HIL waren de primaire aanjagers van de huidige milieubeschadiging. De MLIL kunnen claimen dat de HIL daarom leidend moeten zijn in de oplossing ervan – zelf hebben zij andere prioriteiten. Hoe dan ook, voor de overleving van het kapitalisme (en de mensheid in het algemeen) is een enorme herstructurering van de HIL-economieën onontkoombaar (68% van het wereldinkomen in 2015). Het terugdringen van de internationale handel is daarbij onvermijdelijk.

2. *De grootbanken.* Het probleem hiervan is thans niet opgelost; een mogelijke oplossing vergt een limitering van de kapitaalaccumulatie binnen één instelling. Ook het MLIL China ontkomt daar niet aan (in 2015 is dit het thuisland van vier van de vijf grootste banken ter wereld – en van 13 van 50 grootste).

3. *De toename van de omvang en complexiteit van de regulering.* Voor veel MLIL is dit nog niet acuut, maar net als voor de HIL zullen zij er in toenemende mate mee geconfronteerd worden.

4. *De voor de legitimiteit van de staat (daarmee van het kapitalisme) noodzakelijke én onmogelijke toename van de sociale zekerheidsuitgaven.* Hoofdstuk 11 gaf aan de legitimiteitskwestie de toevoeging van neerwaartse druk op de HIL-lonen, en omgekeerd voor die van de MLIL, met *op lange termijn* navenante effecten op de sociale zekerheidsuitgaven: neerwaarts voor de HIL en opwaarts voor de MLIL. Op wereldschaal impliceert dit contraire legitimiteitseffecten. De internationale constellatie (vanaf 1990) versterkt derhalve het legitimiteitsprobleem van de HIL. Op de zeer lange termijn echter (enkele generaties vanaf nu) tonen de huidige HIL de spiegel voor de huidige MLIL: *‘De te fabula narratur’* (de mare is op u van toepassing).

Ik herhaal dat ik *niet* stel dat het kapitalisme met dit alles op het punt staat te bezwijken. Wél stel ik dat het kapitalisme *zoals* dit in een toenemend aantal landen vanaf rond 1870 bestaan heeft, zich ontwikkelt naar een onmogelijke constellatie.